

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ЮРИСТА

THEORETICAL BASIS OF THE FORMATION OF THE FUTURE LAWYER'S MORAL AND ETHICAL VALUES

Формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає: забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів; достатнього рівня сформованості основних параметрів професійно-морально-етичних цінностей; позитивної мотивації формування етичного компонента у професійній діяльності юристів; орієнтації на саморозвиток юристів у процесі формування морально-етичних цінностей. Визначено чинники впливу на формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста (морально-етичні знання повинні бути мотивом, який спонукає до дії, до досягнення поставленої цілі; на основі оцінки та самооцінки істинності моральних уявлень зіставляються знання та реальні дії, здійснюється вибір моральних цінностей та їх інтеріоризація; неперервність формування морально-етичних цінностей як необхідна умова переходу мотивів у діяльність), виділено основні аспекти (мотиваційний, змістовий, психологічний) та компоненти (знанєвий, емоційний, особистісний). Визначено педагогічні умови формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста (забезпечення наступності у формуванні етичних знань та позитивної мотивації розвитку моральних цінностей, які корегують моральну діяльність і моральні відносини майбутнього юриста та інших учасників професійної діяльності; розвиток етичної компетентності на основі визначеного мінімуму етичних знань як передумови формування моральних цінностей та етичної свідомості, які безпосередньо впливають на моральну поведінку та моральні відносини майбутнього юриста; забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів). Формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає декілька взаємопов'язаних етапів, в основі яких переважає певний вид підготовки (пропедевтичний – збір інформації для діагностики рівня сформованості морально-етичних цінностей майбутнього юриста; основний – опанування системою професійно важливих морально-етичних цінностей, розвиток мотивації до етичної діяльності; завершальний спрямований на забезпечення самостійного поповнення необхідних морально-етичних цінностей).

Ключові слова: цінності, формування,

мораль, професійна етика, морально-етичні цінності, майбутній юрист.

The formation of the future lawyer's moral and ethical values involves: ensuring the unity of lawyers' ethical, moral and professional knowledge; a sufficient level of formation of the main parameters of professional, moral and ethical values; positive motivation for the formation of an ethical component in the lawyers' professional activity; orientation to the self-development of lawyers in the process of forming moral and ethical values. Factors influencing the formation of the future lawyer's moral and ethical values are identified (moral and ethical knowledge should be a motive that prompts action, to achieve the set goal; knowledge and real actions are compared on the basis of assessment and self-assessment of the truth of moral ideas, a selection of moral values and their internalization; the continuity of the formation of moral and ethical values as a necessary condition for the transition of motives into activity), the main aspects (motivational, substantive, psychological) and components (cognitive, emotional, personal) are highlighted. Pedagogical conditions for the formation of the future lawyer's moral and ethical values are determined (ensuring continuity in the formation of ethical knowledge and positive motivation for the development of moral values that correct the future lawyer's moral activity and moral relations as well as other participants' in professional activity; development of ethical competence based on a defined minimum of ethical knowledge as prerequisites the formation of moral values and ethical consciousness, which directly affect the future lawyer's moral behavior and moral relations; ensuring the unity of lawyers' ethical, moral and professional knowledge). The formation of a future lawyer's moral and ethical values involves several interrelated stages, the basis of which is dominated by a certain type of training (propaedeutic – collection of information for diagnosing the level of formation of a future lawyer's moral and ethical values; basic – mastering the system of professionally important moral and ethical values, development of motivation to ethical activity; the final one is aimed at ensuring independent replenishment of the necessary moral and ethical values).

Key words: values, formation, morality, professional ethics, moral and ethical values, future lawyer.

УДК 378.22:37.034
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.1.4>

Козловський Ю.М.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Горохівська Т.М.,
докт. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Мукан Н.В.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Основними завданнями формування духовної культури майбутніх фахівців є розвиток пізнавальних інтересів, поглядів, цінностей, моральних та естетичних почуттів, ідеологічних поглядів та інших духовних цінностей, які характеризують їх ставлення до себе, інших людей, праці, природи тощо. Структура морально-етичних цінностей визначається готовністю до

конкретної професійної діяльності, до певного типу поведінки.

Сформованість моральних цінностей студента суттєво залежить від рівня їхніх морально-етичних цінностей. Моральні переконання – особистісно значущі принципи моралі, які детермінують поведінку людини, є феноменом, який несе у собі єдність етичної свідомості і поведінки. Вивчаючи залежність формування моральних цінностей особистості від особливості оволодіння етичними

знаннями, можна передбачити, що найсуттєвішими способами, які ведуть до формування особистісно значущих принципів поведінки, є: цілеспрямоване поетапне навчання етичних понять та суджень; цілеспрямоване поетапне навчання спілкування; наявність етичного зразка. Проблема структурування моральних цінностей особистості і педагогічних умов їх формування у своїй суті має практичну значущість і є органічною єдністю раціонального, емоційного та вольового компонентів, які на різних рівнях розвитку особистості володіють певними особливостями взаємодії і прояву. Шлях від знання до переконання – це якісне перетворення знання, його новий рівень у свідомості особистості, його нова функція – функція працюючого знання.

У цьому контексті значущість формування моральних цінностей та етично-правових знань майбутніх юристів у їх єдності забезпечує найвищий рівень у системі їхніх морально-етичних цінностей та зумовлює почуття суспільної відповідальності юриста.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На думку багатьох науковців саме юридичні професії вимагають особливої уваги до морально-етичної сторони професійної діяльності. Зокрема, «вивчення моральних аспектів і проблем юридичної професії сьогодні стає не менш значущим, ніж знання конкретних законів і механізмів їх застосування, необхідних кожному правнику, який прагне до глибокого опанування професійними навичками, усвідомлення гуманістичного сенсу та покликання юридичної професії» [5, с. 4].

Аналізуючи проблему формування правової культури юриста Я. Аронов зауважує, що «економічні та політичні реформи, які відбуваються в країні, поки що не призвели до забезпечення достатнього рівня соціальної захищеності і зростання правосвідомості особистості, а навчальний процес із підготовки фахівців у галузі права, виховання в них високої правової культури перебуває в зародковому стані, так і не звільнившись від засилля корупції і різного роду зловживань. Означені обставини ще більш наполегливо кладуть перед суспільством запити щодо організації належного правового виховання як пересічних громадян, а найперше представників правничих професій» [1, с. 76].

Моральні цінності юриста є необхідним атрибутом професії, «їх сенс полягає у стабільній орієнтації людини на моральні цінності суспільства – як групові, так й індивідуальні. Професійні цінності розглядаються як основи принципів, які відповідно є критеріями вирішення професійних дилем» [8, с. 67].

О. Кривов'яз, аналізуючи правову культуру юриста в сучасних умовах розвитку суспільства, вказує, що «важливою вимогою сьогодення є потреба нового правового осмислення поняття

професійно-правової культури юриста, створення цілісної концепції її формування за неухильного дотримання прав людини, принципу верховенства права, соціальної справедливості, демократії і гуманізму» [4, с. 34].

У процесі дослідження, ми також спиралися на праці Л. Гасюк [2] щодо формування професійної етики фахівців, загальні теоретичні положення етики В. Малахова [6], професійної етики юриста В. Бліхара [7], а також розробок щодо ролі рівнів професійної правової свідомості у структурі юридичної діяльності О. Кобець [3].

Важливу роль у дослідженні морально-етичних цінностей юристів відіграють дослідження щодо теоретико-методологічних аспектів професійної культури юриста С. Сливки [10], правової культури як основного складника професійної культури юриста Б. Чупринського [11], морально-правової культури у професійній самореалізації юриста Л. Сідак [9] та ін.

Виділення невирішених проблем. Водночас, варто зауважити, що теоретичні засади формування єдності морально-етичних цінностей майбутнього юриста досі недостатньо вивчена, що зумовило вибір тематики пропонованої статті.

Мета статті. На основі виявлених чинників впливу, основних аспектів та компонентів, теоретично обґрунтувати педагогічні умови та етапи формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста.

Виклад основного матеріалу. Формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає: забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів; достатнього рівня сформованості основних параметрів професійно-морально-етичних цінностей; позитивної мотивації формування етичного компонента у професійній діяльності юристів; орієнтації на саморозвиток юристів у процесі формування морально-етичних цінностей. Переходячи до аналізу діяльнісного аспекту професійної етики майбутнього юриста, ми аналізували моральні установки як запрограмовану на основі моральних знань, ціннісних орієнтацій і цінностей поведінку особи у визначених умовах.

Це дало змогу виділити основні *аспекти формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста*. Мотиваційний аспект передбачає наявність мотивації формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста у процесі навчальної діяльності. Мотиваційна основа інтересу суттєво зростає в умовах системи неперервної освіти, де студент чітко бачить пройдені етапи та перспективи подальшого професійного розвитку. Змістовий аспект передбачає оновлення характеристик змісту професійної освіти у системі неперервної освіти, урахування принципів формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста.

Психологічний аспект у формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста у ряді випадків відіграє суттєву роль. Цей чинник стосується не лише студентів та викладачів, але й керівників закладів освіти. Це пов'язано з наявністю психологічних бар'єрів та з неправильною оцінкою значення аксіологічної підготовки фахівців.

Компонентами формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста: знанневий, який визначається обізнаністю майбутнього юриста щодо морально-етичних цінностей відповідно до професійних функцій; осмисленням цих цінностей; інтегративними зв'язками цих цінностей у свідомості юриста; емоційний визначає суб'єктивне емоційне ставлення майбутнього юриста до аксіологічної складової професійної діяльності та самооцінку аксіологічної складової юриста у професійній діяльності; особистісний, який визначається принципово важливими професійними переконаннями майбутнього юриста, зокрема спрямованістю на результат професійної діяльності та процеси постановки цілей цієї діяльності, її мотивацією.

Викладене вище дало змогу визначити *педагогічні умови формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста*: забезпечення наступності у формуванні етичних знань та позитивної мотивації розвитку моральних цінностей, які корегують моральну діяльність і моральні відносини майбутнього юриста та інших учасників професійної діяльності; розвиток етичної компетентності на основі визначеного мінімуму етичних знань як передумови формування моральних цінностей та етичної свідомості, які безпосередньо впливають на моральну поведінку та моральні відносини майбутнього юриста; забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів.

Формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає декілька *взаємопов'язаних етапів*, в основі яких переважає певний вид підготовки.

Перший етап (пропедевтичний) – збір інформації для діагностики рівня сформованості морально-етичних цінностей майбутнього юриста. Метою цього етапу є теоретичне обґрунтування та визначення компонентів морально-етичних цінностей, критеріїв їх сформованості та розроблення відповідних показників, визначення рівнів сформованості морально-етичних цінностей, а також розроблення інтегрального критерію.

Другий етап (основний) – опанування системою професійно важливих морально-етичних цінностей, розвиток мотивації до етичної діяльності шляхом навчання в системі підвищення кваліфікації та методичній системі. Тут відбувається попереднє ознайомлення з етикою, її предметом, короткою історією та категоріальним апаратом. Окремо слід зазначити потребу ознайомлення з поняттям

культури – як загальної, так і професійної, оскільки професійна етика є складовою професійної культури. Мета цього етапу – виробити в майбутнього юриста чітке уявлення про професійну етику, систему її норм і правил, а також ознайомити з основами професійних умінь із дотримання вимог щодо морально-етичних цінностей. Тут розробляються також спецкурс, кодекс морально-етичних цінностей, матеріали щодо етикету та інші дидактичні матеріали.

Третій етап (завершальний) спрямований на забезпечення самостійного поповнення потрібних морально-етичних цінностей. Мета цього етапу – закріплення основних знань і вмінь із у процесі професійної діяльності. Він реалізується у процесі самостійної діяльності його завдання – корегування індивідуальної програми, формування морально-етичних цінностей відповідно до реальних умов. Тут домінує самостійна робота з удосконалення власного рівня морально-етичних цінностей, самовдосконалення морально-етичних цінностей на основі отриманих відомостей на попередніх етапах.

Реальна можливість впливу на формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста – це спеціальний курс «Основи морально-етичних цінностей майбутнього юриста» та відповідні дидактичні матеріали. До основних завдань курсу «належить підняття рівня морально-етичної підготовки юристів, озброєння знаннями, користуючись якими, суперечності в професійній діяльності ними можуть бути розв'язані більш ефективно. У процесі викладання та навчання важливо освоїти загальні основи морально-етичних цінностей та навчитися застосовувати їх у конкретних ситуаціях. Основна частина матеріалу, необхідна для виконання наукових досліджень на всіх рівнях, є обов'язковою для засвоєння. Друга частина стосується конкретного виду наукового дослідження. Тут подаються загальні основи такого дослідження та рекомендації щодо подальшого пошуку інформації. Третя частина матеріалу призначена для аспірантів та студентів, які виявляють бажання вивчити курс поглиблено.

Перетворення морально-етичних цінностей у стійкий компонент професійної діяльності юриста пов'язано з низкою *чинників*: морально-етичні знання повинні бути мотивом, який спонукає до дії, до досягнення поставленої цілі; за допомогою цих знань здійснюється аналіз мотивів і засобів етичної діяльності; на основі оцінки та самооцінки істинності моральних уявлень зіставляються знання та реальні дії, здійснюється вибір моральних цінностей та їх інтеріоризація; взаємодія з емоційною сприйнятливістю до етичної діяльності: від стійкості, глибини моральних переживань і відношень залежить перехід знань в особистісно значущі принципи поведінки. Важливим чинником є неперервність

формування морально-етичних цінностей як необхідна умова переходу мотивів у діяльність.

Висновки. Таким чином, формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає: забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів; достатнього рівня сформованості основних параметрів професійно-морально-етичних цінностей; позитивної мотивації формування етичного компонента у професійній діяльності юристів; орієнтації на саморозвиток юристів у процесі формування морально-етичних цінностей. Визначено чинники впливу на формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста, виділено основні аспекти (мотиваційний, змістовий, психологічний) та компоненти (знаннєвий, емоційний, особистісний).

Визначено педагогічні умови формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста (забезпечення наступності у формуванні етичних знань та позитивної мотивації розвитку моральних цінностей, які корегують моральну діяльність і моральні відносини майбутнього юриста та інших учасників професійної діяльності; розвиток етичної компетентності на основі визначеного мінімуму етичних знань як передумови формування моральних цінностей та етичної свідомості, які безпосередньо впливають на моральну поведінку та моральні відносини майбутнього юриста; забезпечення єдності етичних, моральних та фахових знань юристів). Формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста передбачає декілька взаємопов'язаних етапів, в основі яких переважає певний вид підготовки (пропедевтичний; основний; завершальний).

До подальших напрямів відносимо дослідження формування морально-етичних цінностей майбутнього юриста конкретно для окремих спеціальностей правників.

БІБЛОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аронов Я. Правова культура юриста. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2018. № 5 (17). С. 72–77.
2. Гасюк Л. М. *Формування професійної етики молодших спеціалістів сфери побутового обслуговування у системі навчально-виховної роботи коледжу*: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2004. 23 с.
3. Кобець О. В. Роль рівнів професійної правової свідомості у структурі юридичної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2014. № 23. С. 238–249.
4. Кривов'яз О. В. Правова культура юриста в сучасних умовах розвитку суспільства. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2016. Вип. 24. С. 30–34.
5. Лозовой В. О., Петришин О. В. *Професійна етика юриста* : навч.-метод. посібник. Харків : Право, 2004. 176 с.
6. Малахов В. А. *Етика: Курс лекцій* : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 384 с.
7. *Професійна етика юриста* : навч.-метод. посібник (у схемах) / за ред. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.
8. Семенюк І. Я. Професійні дилеми, принципи та цінності в адвокатській діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 66–68.
9. Сідак Л. М., Ципищук К. В. *Морально-правова культура – основа професійної самореалізації юриста. Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві* : матеріали Всеукр. наук.практ. конф., 30 трав. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 60–64.
10. Сливка С. С. *Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект)* : монографія. Львів : Світ, 2000. 336 с.
11. Чупринський Б. О. *Правова культура як основний складник професійної культури юриста. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. № 2. С. 65–70.